

1-26 სტრ., 1r

მეფეთა გვართათვის

ხოლო გვარნი მეფეთანი იყვნენ: პირველი ქართლოსიანნი და ნებროთიანნი და არშაკუნიანი, და მეფობდნენ ესენი 566 წელთა, და მეფენი ისხდნენ 28. შ~დ ამათსა იყო გვარი ხოსროვანთა, და მეფობდნენ ესენი 454 და მეფენი ისხდნენ 17 და მთავარნი სამნი შ~დ ამათთა ბაგრატიონნი რომელი გამეფდნენ ქრისტესსა 575 წელთა და არიან აქამდე. ა~დ სიტყვა იყო ივერთასა შ~ა მეფეთა ამათთვის რამეთუ იცნობის ქართლოსიან ნებროთიან არშაკუნიანნი გმირობითა: ხოლო ხოსროვანნი გოლიათობითა, ახოვნებითა, შემმართებელობითა: ხ~ ბაგრატიონი მხნეობითა სიბრძნე ქველობითა და ქვეყნისათვის თავ დადებულობითა.

მთავართა გვართათვის

~~ხოლო მთავართა გვართანი ესენი არიან~~ ხოლო გვარნი მთავართა მათ ძველთანი ესენი არიან ქობულისძე. დონაური. არელმანელი. ბალუში. რომელი იყო ლიპარიტისძე მარუშისძე. კახაბერისძე ბაკურის ძე. აბულელი, ხარგრძელი, ორბელიანი, ქაჩიბაძე, ვარდანისძე, გამრეკელი, მარუშისძე, ძაგანისძე, ასათისძე, კარიჭის ძე, გაგელი. სამმივარი. ფარჯანიანი, ნერსიანი, ადარნასიანი, ჯუანშერიანი, კავკასიძე, ჯაყელი, ირუფაქისძე. ჩოლოყაშვილი აბაზაძე, კორინთელი, მახატელი ნასიძე, შარვაში ძე, ქვენაფლაველი, ჯავახის შვილი. ბურსელი და სხვანი მრავალნი, რომელნი ერისთავობით იწერვიან და გუარნი არა წარიწერებიან ცხადად საცნობელად ვ~ა იტყვის ყუთლუხ არსადისას და ყუბასარისასა და ქართლის ერისთავი გრიგოლ და სურამელი რატი და გიორგი. 48 მეფე დავით ამან იმეფა წელი 5, ბაგრატ კუზადპალატის ძე იყო ესე დავით და ამ ჟამში თრიალეთი ეჭირა ლიპარიტს და მოკლეს ესე მეფე დავით ამ წელს ქ~ეს 883 ქართლსა 10[...]. თამარ მეფის დროს იყო სპასალარი ყუბასარი და შემდგომად ამ[...]. იყო სარგის მხარგრძელი სპასალარი.

1-32 სტრ., 1v

წარმოუდგათ კაცი ვაჭარი ტფილისელი მეტყველი, მე უწყი საქმრო შესატყვისი თამარისა, რომელი არს სვი აქა ქალაქსა შ~ა ყორაყეთს ძე რუსთა მეფისა მეფისაგანვე ბიძის თვისისა ესე ვოლოდისა მცირე ექსორია ქმნილი და აწ ასაკითა სრულ მსმენელთა მსწრაფლ წარავლინეს ვაჭარნი იგი, და მოიყვანეს, ხ~ იყო ეს ხილვითა მშვენიერი და ახოვანი, ჰსთნდა ყოველთა და წვევდნენ თამარს ქორწინებად ხ~ თამარ იტყოდა უკეთუ მშვენიერ არს გარნა განიცადენიცა შინაგანნი მშვენიერებანი, ხ~ იგინი მიზეზ უყოფდნენ უძეობასა და ითხოვდნენ წინამძღვარსა სპათასა და იძულებდნენ ყოფად ამისსა გარნა თამარს ვერ დაჰყარნეს რ~ შ~დ დაიმოწმეს დედოფალი რუსუდან მამიდა და გამზრდელი თამარისი და ამას უსმინა თამარ და ქმნეს ქორწილი შეჟმუხ

აგვსებელი მათი ქ~ეს 1177 ქართულსა 393. მაშინ იწინამძღვრეს მეფედ და შ~დ დაჰტევეს მეფედ და ილაშქრეს ქვეყანისა კარსა და კარნი ფორისასა მოარბიეს და მოვიდნენ გამარჯვებულნი

მეფობა ალექსანდრესი მეფის გიორგის ძისა:-

დაჯდა მეფე ალექსანდრე ძე მეფის გიორგისა და ეკურთხა ალავერდს ხ~ ესე ალექსანდრე იყო მშვენიერი ჰაეროვანი ახოვანი მისრ მოასპ არეზედ საჩინო და ჯებრო კეთილ ჭბოროტო მოწყალე მშვიდ და მდაბალ ამას ესხნენ ძენი გიორგი და დიმიტრი ესე დაზავდა მეფე ქართლისასა კონსტანტინეს და განაჩინეს საზღვარი აღწერილი და იყო მიერთ მშვიდობა და მეგობრობა ჟრთიერთსა:-

ხ~ ჟამსა ალექსანდრესას გამოჩნდა შაჰ ისმაილ ძე შიხისა და აღილო აღრიბეჟანი და შირვანი ქ~ეს 1500 ქართულსა 188 ამან ალექსანდრემ წარჴვლინა შაჰისმაილს შირვანს ძე თუსი ძღვნითა დიდითა და ტყვიითა ქალვაჟთადა მოიმცნო მოჩრილება ხ~ შაჰისმაილ პატივით შეიწყნარა და წარმოჴლინა დიმიტრი ნიჭითა და ზავითა მშვიდობისათვის ამანვე ალექსანდრემ [მეფეს] დაამშვიდა კახეთი და მოიმტკიცა აღაშენა და განავსო და მართვიდა კეთილად. ა~დ ძე მისი გიორგი იყო ბოროტ მეშურნე და მესისხლე გარნა ვერ იჩენდა შიშითა მამისათა გარნა ეტყოდა მამასა კირთებასა ქართლისასა და გარემოსთა მისთა. ხ~ ალექსანდრე არცაღა თჴ ისმენდა და სწავე ბდა [მეფეს] სიმშვიდესა და ჴშფოთველობასა რ~ აქჴს აღძვრა დიდი რისხვისა ღ~თისა ა~დ გიორგი ამისი არა მსმენელი ეშურვა მეფობასა მამისა რათა ჰყოს წადიერება თუსი გარდადცა ჟამი მარჯვე საფურცლისა+ ჩამატებული სტრ., 2v-ზე #-----

მდგომისა მამისა ზ~ა ჴგრძნჴრსა ძისაგან ესე ვითარისა ღალატისათუს ამ ჟამსა მოკლა გიორგი მამა თუსი მეფე ალექსანდრე. და შეიპყრა ძმაც თვისი დიმიტრი რათა არ ივლტოდეს სპარსეთად. რ~ აქჴნდა შჴრი მიერ ჟამითგან: რაჟამს წარავლინა მამამან წინაშე ყენისა და აღმოხადნა თჴალნი ქ~ეს 1511 ქართულსა 199. მეფობა ავ გიორგისა #-----

1-28 სტრ., 2r

აწინდელთა ქართლის მთავართა გუართათვის

ხ~ აწინდელთა მთავართა და წარჩინებულთა გუარნი ესენი არიან ბართაშვილი რომელთა უპყრავს გაჩიანისა და გარდაბანისა საერისთონი ტფილისის სამხრით ვ~ე ლორე ფანავრამდე თვნიერ მეფისა სახასოთა, და შეწირულობათა ეკლესიათათა ხოლო იტყვიან ესენი შთამომავლობასა ქაჩიბაძისასა რომელსა აცხადებს, გუჯარნი და სიგელნი მათნი მეფეთაგან წყალობისანი: კვალად ყაფლანისშვილი და აბაშის შვილი სამთა ძმათა შვილობასა, არამედ ყაფლანის შვილი იტყვის გვარობასა გარნა ორბელიანობასა, ხოლო ორბელიანი სხჴა და ქაჩიბაძე სხჴა გჴარი არამედ ოდეს განიყვენ ძმანი, ბართასაგან არიან ბართიანნი

რომლისა მიერ ეწოდა ადგილთა მათ საბარათიანოდ: ხოლო აბაშისაგან აბაშის შვილნი და ეგრეთვე სხუანი რომელნი არიან ბარათიანთაგანნივე: გარნა საგონებელ არს ყაფლანიანთაცა მესამესა ძმასა ეწოდა ორბელი, და მის მიერ ორბელიანი იწოდნენ თუ არა წინა თქმულნი არა განმართლდებიან: ხოლო ბარათანთ გუჯარსა შინა რომელ არს ბეთენიას წერილ არს „შეფემან ალექსანდრემ ძემან გიორგი მეფისამან გაჰყარნა სამნი ძმანი აბაში, გუგუნა და დავით; აბაშისგან აბაშის შვილნი გუგუნასაგან ბარათიანნი, და დავითისაგან ყაფლანის შვილნი არიან: ხოლო სომხითის მელიქი არა არს გუარი ად სომეხსა ვისმე პატისცა შაკაბაზ გამოჰმადიანებისათჳს: არლუთას შვილი აწ აზნაური გარნა მხარგრძელნი არიან: ხა ზურაბის შვილს იარალის შვილს და სოლადას შვილს იტყვიან არა ბარათიანობასა არამედ მამულნი, და სასაფლაონი მათნი აჩენენ მასვე ყოფასა: კად დოლენჯის შვილი აწ ჩამოსულნი მესხიდამ ყარაბუდაღის შვილი მოვიდა. მარიამ ჯვარის კახეთიდა: ხა მცხეთის დასავლით და მტკვრის სამხრით ციცის შვილი რელი მჟღლადვე მოვიდა ფანასკეთიდა: ჯავახის შვილი: ხა მოურავის შვილი არს სააკაძე და მეფისაგან: გამთავრებული: როჭიკას შვილი არს შალიკას შვილი მოვიდა სამცხიდა: ხა შიდა ქართლს ამილახორი, არამედ არა არს გუარი, გარნა წესი მეჯინიბეთ უხუცობისა, ვითარცა უწოდებენ სპარსნი, ხა გუარი ზედგინიძე არს. და პატივცემული მეფეთაგან მთავრობით 1-15 სტრ., 2v

ვითარცა აჩენს გუჯარნი მათნი: აბაშიძე ფალავანდის შვილი, და ამირეჯიბი ამათ ერთობასა შა აქენდათ მამულნი იმერეთს, და ქართლსა შინა და შემდგომად განყოფისა სამეფოსა, ერთი ძმა იქით და ერთი აქათ დაშთნენ, ვითარცა აჩენს მამულნი და სიგელნი მათნი ავალის შვილი რა დაშთა ხეობა მეფესა ქართლისასა. ეგრეთვე ერთი ძმა და დაშთა აქა და მეორე სამცხეს: მაჩაბელი იტყვის ანჩაფიძეობას, აფხაზეთიდა მოსლვას გარნა ახალი არს: ხერხეულისძე იყო სამცხეს და იტყვის ოსობას, არამედ არს მოსლვა მისი შემდგომად გაყრილებისა: ფავლენის შვილი იტყვის მხარგრძელობასა: ხა კად მესხი ამილახორის შვილი: დიასამიძე, შალიკას შვილი და თაქთაქის შვილი; შად თათრობისა ჩამოვიდნენ სამცხიდა: ჩხეიძე მოვიდა იმერეთიდა: ხა რამაზის შვილი და დავითის შვილი არიან ავ გიორგის ძმის დიმიტრისაგან. რომელი არჩინა მეფემან და არიან მიერთ: ქსნის ერისთავი არს ბიბილური გუართა: ხა არავის ერისთავი და აღვსწერეთცა ვითარცა არიან, ად გუარსა გუარსა სიდამონობასა იტყვის: ხა მუხრანის ბატონი: და გოჩაშვილი აწ მთავარნი [აჲ] ად გუარი მეფეთა ბაგრატიონთა არიან, ვითარცა აღწერილნი არიან 1-32 სტრ., 3r

ადწერა აწინდელისა ქართლისა საზღურით შთით შდინარეებით, ადგილთა და მას შინა შენებულებათა:

შინადთგან სახელნი და აღშენებანი, ვისით იქმნა ქცნისა ამის დავსწერენით აწ ვიწყოთ თვითოეულთა წარმოთქმად შთათა, შელთა, და წყალთა ად ვინადთგან არს ყთა აქაურთა მდინარეებთა მტკვარი უდიდესი, რელი განვლის საშუალ ქცანა სა ამას კად ვახსენოთ მდინარეე ესე, რელი გამოსდის კოლას ქალნუ მთას გამოვლის სამცხეს, ქართლს, ჭერეთსა, ქანს შს განვლის მოვაკანს, მიერთვის რახს, ჯავათს, და სალიანს ქვეით ერთჳს კასპიის ზღუას ხა ქართლსა შა არს 60, ანუ 50 გინა 80 მკარი განით

მტკჳრისა, და ადგილს უმეტესიცა, და სიღრმით ადგილ-ადგილ განისჳლების ფონად, სადაცა უმეტეს განვრცელდების, მუნ ჰსდის ჩქარადცა, ხ~ სადა დამდორდების არს ფ~დ ღრმა არს, გარნა კიდეთა მტკჳარისათა ამიერ. და იმიერ კლდენი ქარაფოვანნი უმეტეს ადგილთა ჭალიანი ბალახიანივე, ჩალიანი ნადირიანი მფრინველიანი ზის მას შ~ა თევზნი მრავალგჳარნი და გემოიანნი რ~ლთა იპყრობენ ბადით კონითა ფაცრით ნემს კავითა, საფიჩხულითა, და ოჩხითა ჟამად იპყრობისცა ზუთხი რ~ განმას ჭჳმორ არს ამ მდინარესა შ~ა ურიცხვ, და აქა სიჩქარისაგან მდინარი-სა ვერ აღმოვალს და ხეობასა შ~ა მტკჳარისასა უმეტეს ჩქარი არს ვ~ე დვირა-მდე, და დვირს ზეით ეგრეთვე ვ~ა ქართლსა შ~ა ამ მტკჳარს ერთჳან ყ~ნი მდინ-არენი, კოლისა არტანისა, ჯავახეთისა, სამცხისა ქართლისა კახეთისა, ჰერეთისა, რანისა, მოვაკანისა, და თვთ არაზიცა, ხ~ არს მტკჳარი სასმელად გემოიანი, და შემრგო, უმეტეს ქართლსა, და სამცხესა შ~ა **ღ**-ერდუჯის აღწერა **ღ**~ აწ ვინადთგან საზღვარი ქართლისა **ღ**-ერდუჯის მდინარე არს, ვიწყით მუნ-ითგან წერად, რ~ლ მდინარე ესე ბერდუჯი გამოსდის მთასა აბოცისასა და ჰსდის აღმოსავლით ჭოჭოკანამდე, მერმე მოიქცევის და ჰსდის ჩდილოთ კერძო და მიერთვის ქციის მდინარესა, ა~დ სახელითა იწოდების სამითა 1. ბერდუჯი 2. საგიმი 3. დებედა, ხ~ ბერდუჯი დაბისაგან ბერდი-კისა ეწოდა, არს ესე მდინარე სარგებლიანი, მუნ სადაცა იწყებს დინებასა ჩდილოთ კერძო, თევზთა სიმრავლითა, ხ~ სახელდობ ორაგუ-ლი, ლოქო, ჭანარი, გოჭა, კაპოეტი, და წვრილი თევზი სხჳა და სხჳა გუარ-ნი მრავალნი, და სადა აღმოსავლეთად ჰსდის, ესენი ყოველნი მუნ არს, კალმახთა სიმრავლე დიდთა და წვრილთა ა~დ თევზნი ამისნი არა ეგდენ გემოიანნი ვითარცა სხჳათა მდინარეთა, კ~ად აღმოიღებენ რუთა და ირწყვიან ამიერ და იმიერ ველნი სადაცა ნაყოფიერებენ ყ~თა მარცვალთა თესლნი 1-31 სტრ., 3v

ბრინჯი ხორბალი ქრთილი ბეტვი ბამბა თამბაქო სელი ხ~ კანაფი უმუშაკო დ ნესვი მელსაპეპონი კიტრი ბადრიჯანი პუმპულა ტილოვანნი ყოველნი და წალკოტთა ხეთანი ამისთვის იწოდა მდინარესა ამას დაბადე აქ აბრეშუმს აკეთებენ და არა მრავლად ჰავით არს ზაფხულ ცხელი გაუძლისი ზამთარ კეთილ მშჳენნი რომელ არა დაადგრების თოვლი დღე ორ, ფრინველნი მრავა-ლნი ხობობი კაკაბი იხვ ურიცხვნი და სხჳანიცა ზემოწერილნი მრავალნი ხ~ ძველად ადგილისა ამის სახელი არს ქურდ ვაჭრის ხევი, და აწ უწოდებენ თეთრ ციხეს აღჯაყალას, იალუფ ყეენისაგან წოდებული; რომელმან პირველ აღაშენა ციხე ესე და შემდგომად ოდეს მიუხუნა შააბაზ 85 მეფეს გიორგის მან მოიყჳანნა ელნი ბორჩალუ და დასხნა აქა და ამით ეწო-და ბორჩალუ ხ~ სადა აღმოსავლეთით ჰსდის ბერდუჯი არს ფრიად მაგარი ტყითა, და კლდითა შეუალი კაცთაგან გარნა, მოვალს მუნცა ყ~ნი მარცვალნი ბრინჯ ბამბისაგან კიდე ვენახნი ბროწეული, ლეღვი და სხჳა ხილნი მრავალნი არამედ ლორის ციხეს ზეით ცივი გარნა ზაფხულს შჳენიერი მრავალ ყუავილიანი ცივნი და ტკბილნი წყარონი და ბამბაკის ხეცს, არა რა თვნიერ ხორბლისა ქრთილისა სელისა და თივითა ნაყოფიერებს ზროხა კამბეჩი ცხენი ვირი თხა მრავალნი იშობიან ნადირნი კლდეთა თხა ფსიტი და არჩვი და არჩვი იგივე არს, ტყეთა ირემი მშჳელი დათვ მგელი ფოცხუ

ერი მელა კურდგელი მრავალი, აქა თევზნი და ხორცნი გემოიანნი ლორის ციხის ქუჭმითი ცხელი და ზაფხულს გაუძლისი, გარნა ზამთარს სივიწროეს გარე მჭუჭნიერი არამედ სომეხნი სწერენ ოდეს ეპყრათ სომეხთა:

მეფეთა მადგან აღშენებასა

ღ ახპატი და სანაინი მეფეთა ქართველთათა აღშენებული ეკლესიანი გუმბეთიანნი კეთილ ნაშენნი საეპისკოპოზო გარნა აწ სხენან სომეხნი არამედ მეფე ქართლისა დასუამს მუნ ეპისკოპოზსა მიწერთა ოქივარტესათა ვინადგან ესე ოდენნი სომეხნი ქართლს სახლობენი არიან მისნი აქა იხდების გუარჯილითა სიმრავლე არა მიწიდან არამედ კლდის ნოტიოდ ამას ზემოდ არს მონასტერი მცირე გარნა დიდ შენი ქობერისა უპყრავთ სომეხთა კდ დასავლით ამისა, არს მონასტერი ძელი ჭემმარტისა შუჭნიერი ბერდუჯის მდინარესა შა უპყრავსთ სომეხთავე აქა არს მადალს კლდესა შა ქაბზნი მრავალნი ძუელნი ად კაცთა აუსვლელობით უხმარ არიან, დასავლით ამისსა არს ციხე ლორისა 1-31 სტრ., 4r

და ქალაქი მცირე ზაფხულს შუჭნი ზამთარ გაუძლისი ორს მდინარეს შუა კლდესა ქარაფოვანსა შა დასავლით აქუს მინდორი კლდოვანი, მუნით მრავალჯერ აღებულ არს აწ უპყრავთ სპარსთა ხ ხევი ბამბაკისა არს მთებრი და შუჭნიერი ნაყოფიერებს ხვარბალნი ქრთილი სელი შვრივა სხუა არა რაჲ თვთ ბამბაკი არს მცირე ქალაქი და მუნ არს პირუტყუთა სიმრავლე თვნიერ აქლემისა თივათა სიმრავლე თაფლნი მრავალნი სომხითისა ერევნისა და ამისი გამყოფელი არს მთა დიდი მადალი და მარადის თოვლიანი და კალთათა ტყიანი ნადირიანი რომელი წარივლის დასავლით არტანამდე ხოლო აღმოსავლით რანსა და გელაქუნს შუა განვლის და ვიდრე რახსადმდე მივალს მთისა ამის სამხრის კერძი სომხით ერევნისა არს ხ ჩდილოთ კერძი ბერდუჯისა და რანისა აღწერა სომხეთისა არამედ ბერდუჯის მდინარის აღმოსავლეთი კიდე უპყრავთ ბორჩალუთა და დასავლეთის კიდის კერძი უპყრავს მეფესა ქართლისასა ვიდრე ხუნანადმდე ხ მთა მცირე ბერდუჯისა სძევს ჩდილოეთით და სამხრით და მიადგების წინა თქმულს ერევნის მთას აღმოსავლეთის კერძი მთისა ამისი არს რანისა და დასავლით კერძი არს ბურდუჯისა გარნა არს ძუჭლად საერისთო ხუნანისა, და შემდგომად აქმდა თვისი ერისთავი რომელსა იტყვიან აწინდელსა ხანსა რამეთუ ოდეს მიიღო შაბაზამ განზრახვით მიიღო რამეთუ მექმნებისო შესავალ გასავალი ადვილად ქართლსა შა:

ღ ახპატს ქუჭით არს ხეობა ჭოჭოკანისა ლელვარის მთის ქუჭშე ვენახიანი ხილიანი ნაყოფიერებითა და ჰავითა შემკული მის ქუჭმორ არს ჩდილოთ ეკლესია აგარაკისა რომელსა შა დასუა გორგასალ ეპისკოპოსი შემდგომად იქმნა მიტროპოლიტი და მეტოქი სომხითისა რომლისა სამწყსო იყო ხუნანი გარდაბანი და ბერდუჯის მდინარე ეკლესია ესე გუმბათიანი დიდ შენი რომელსა აწ უწოდებენ ახტალად, გარნა აწ ხუცის სამარ არს პირისპირ ახტალისა აღმოსავლით ბერდუჯის მთასა შინა არს მონასტერი ორი ერთი რომელი ხელს ჭკვიან ჰყოფს და მეორეს შა ჰსდის წყარო და უკეთუ ჰსუას ბრაზიან ცოფიანსა 40 დღის წინათვე ვერღარას ავნებს ბრაზი [ფუნ] კბენილსა კაცსა ხ ქუჭმორე ახტალისა არს ხეობა ხოჟორნიისა არს ხოჟორნიისა ეკლესია გუმბათიანი ხ

წოფის ციხე მცირე ხეობა ესე არს ვენახოვანი ხილიანი ყოვლისა
თესლისა მოსავლიანი მას ქვემორ სახლობენ ელნი ქციაჲმდე
1-34 სტრ., 4v

ველსა ზა და სთესენ ყლსა მარცუჰალსა, და თესლთა ზემო წერილთა და მტილო
ვანთა ადგილთათ სავესენი პირუტყუ მრავალნი ხა აწ უწოდებენ
ალაღაჯს: კდ ქციის პირს სად ერთვის წყალი შულავრისა მუნ არიან
ელნი ყულარად წოდებულნი, ეგრეთისავე მოქმედნი და აღმოსავლით
ბერდუჯის კერძოთა მოსახლენი ელნი ბორჩალონი ეგრეთვე მოქმედ
ნი ვე ხუნანადმდე ხა ხეობა შულავრისა არს ლელუარის მთის
დაკურით იმიერ და ამიერ დაბნები შულავერი არს დაბა დიდი ქუჭმორე
მისსა ნაქალაქევი არს შენობა დიდი და წყარო ფდ დიდი ჰსდის
ზეით მცირე ციხე შულავრის სამხრით კერძ არს გორულის ხევი რომელი
ეყრების შულავრის ხევს ამას ზეით ოფრეთი მცირე ქალაქი და ციხე
მისი ხა კდ შულავრის დასავლით არს მანხუტის ხევი ბოლოს
ბოლოს ჭაპალა და ციხე მისი და ამას სწერენ გაჩიანად: ად ჭაპალის ჩრდილოთ
ქციის კბოდუხედ არს არქევანი ამას ეწოდა ქაოზიანი სადაცა არს დიდ
ნი ნაშენებნი ესევე არს გაჩიანი და ჭაპალისა დასავლით არს ხევი
სარკინეთისა სარკინეთს ითხრების ლითონი რკინისა და სპილენძისა და იპო-
ების მცირე ლაქვარდიცა ამის დასავლით ჰსდის მდინარე ფოლადაური
გამოსდის ლელუარს და მოერთვის მდინარეს მაშავერს ამას ზედა არს მცირე
ქალაქი ბოლნისი მას ზემორე ეკვლესია დიდი უგუმბათო ბოლნისისა რომე-
ლი აღაშენა 29 მეფემან ფარსმან, ხა გორგასალ დასუა ეპისკოპოსი
შდ შემუსრვილი აღაშენა, 89 დედოფალმან მარიამ, აწცა ზის ეპისკოპო-
ზი მწყემსი აწინდელის ქართლის სომხითისა პირისპირ ამ ეკლესიისა არს
მონასტერი წულრულა შენს გუმბათიანი შუჭნიერად ნაშენი შუჭნიერს
ადგილს, და აწ უხმ არს ამას ზეით ციხე ბერდიკისა მაღალს კლდეს ზედა მდ-
ომარე ფდ მაგარი აქა ერთვის დასავლეთით ხევი ფოლოდაურს რლი გამოს-
დის ლოქის მთასა და დაბნებით შენი არს, ამას ზეით მონასტერი ჰუჯაბისა
გუმბათიანი კეთილს ადგილსა ხა აწ ცალიერ არს ად განჰყოფს ამ ადგილსა
და ბერდუჯის მდინარეს მთა ლელვარი რლი მდებარებს აღმოსავლეთით დასა-
ვლეთად და ამა მთისაგანვე გამოსული მცირე მთა ჩდილოთ მდებარე ბო-
ლნისისა, ხა ლელვარი არს მთა მაღალი თხემ უტყეო და კალთათა ტყიანი
და ნადირითა სავესე ლოქამდე, სამხრეთის კერძი ბერდუჯისა და ჩდილოთ კერ-
ძი სომხითისა კდ ლოქის მთა, განყოფს ტაშირსა და კაზრეთს, ბალიჰსა და დ-
ბანისს ხევსა, და არს იგიცა ვა მთა ლელვარისა და მიადგების აბოცის.
მთასა რლი არს არჯანისა ად ამ ადგილთა დებედიდამ ბოლნისის დასავლის
მცირედ მთადმდე და ქციის მდინარიდამ ლელუარ ლოქის მთამდე, უწოდებენ
1-35 სტრ., 5r

უწოდებენ აწ სომხითს ძველად არს საერისთო ხუნანისა, ხა არს შემკობილი ყითა
ვენახნი და ხილნი მრავალნი, ად მთის კერძოს არა არს თესლნი ყოველნი ნაოფიერნი
მროწლენი, არვენი კოლტნი ღორთა ჯოგნი მრავალნი, ღვინო მრავალი, ნადირნი
ურიცხუნი და მფრინველნი რნი აღვსწერეთ უთჟალავნი: ჰაერი ქცია ბერდუჯის
მდინარეთ კიდესა ცხელი უმშვენი გაუძლისი სხუათა ადგილთა კეთილი ტყე-
ნი ბევრნი წყარონი ცივნი და მშუენნი უამრავნი და ქციის სამხრით ველი

უწყლო გაილო ჟამად მეფემან ვახტანგ ძველი რუდ და აწ ირწყვის მით და ნა ყოფიერებს ფ~დ ამ ადგილთა შ~ა მოსახლენი არიან სარწმუნოებით სომეხნი და მცირედად მართლ მადიდებელნი, ხ~ ქცევა ზნითა ქართულითა თავადნი ხ~ აზნაურნი მრავალნი

აღწერა ტაშირისა

ღ~ ლოქის მთის სამხრით კერძო მდინარენი რომელნი ჰსდინან და მიერთვიან ტაშირის წყალსა იგი ერთვის ლორის ციხესთან მდინარეს დებედას, ა~დ ლორეს ზეთ და ლოქის სამხრით ვინმე დებედამდე და არჯანის მთამდე ეწოდების ამ ადგილს დაშირისა სივაკისათვის და არს ნაყოფიერი ხვარბლით ქრთილით სელით შვრივით, პირუტყვით სიმრავლით, ზაფხულს ფრიად შუჭნიერი ბალახოვან ყუავილიანი წყარონი მრავალნი მშუჭნი ფრინველნი თვნიერ ხობხისა და კაკბისა მრავალნი მდინარენი კალმახითა სავსენი ა~დ სხუა თევზნი არა რა იპოვების მცირედ ხილნი და მტილ წალკოტნი თავლი მრავალი და სპეტაკი ვ~ა თოვლი და უწყინარი სელისაგან ხდინან ზეთსა მრავალსა იხმევენ ჰსწუწნი და ყიდიან ~~საფხულს~~ ზამთარი ცივ და თოვლიანი ვითარ ორს ადლად და ყინვარი ა~დ სცხორებენ უღუმელოდ, არა არს ტყე არცა ხე და ზიდუწნი ლოქ ლელვარი-დამ უმეტეს ხმარობენ წივათა საზრდელისა და სითბოსთვის აქ მის ხანას ითხრების ლითონი სპილენძისა მრავალი კ~დ ითხრების, ქუა მიწიდან წითელი და ფრიად მაგარი, ელვარე და წმინდა მსახლობელნი არიან სარწმუნოებით სომეხნი და სამწყსონი არიან დმანისისა და მოსილნი არიან ბინძურად და გაზეთილნი გრძელ ჩოხიანი ავფერ უშუჭრად გარნა არიან ჰაეროვანნი და ტანოვანნი შემ ძლენი ლამპრობითა შ~ა გამოუცდელნი უხმარნი ხ~ ტაშირს აბოცსა და ბერდუჯ ბამბაკსა ჰყოფს მთა ირჯანისა და აწყარაღაჯად წოდებული და არს მარადის თოვლიანი და უტყეო და კალთათა ბალახოვანი ყუავილიანი წყარონი მრავალნი და კეთილნი, მდებარებს სამხრით აქა ითხრების თეთრი ქუა ჩრდილოთ კერძო მზგავსი მარმარილოსი

1-31 სტრ., 5v

აღწერა აბოცისა ანუ ყაიყულისა

ღ~ ამ ირჯანის მთის დასავლით კერძ არს აბოცი აწ ყაიყულად წოდებული გარმოხუჭლი სრულიად მთითა ხ~ საშუალ ვაკე ა~დ მთის კერძად გორიანი მოსავალ მოუცდენელი ხუარბალი ქრთილი სელი შვრივა და სხუა არა რაა არცა ხილნი და მტილნი პირუტყუთა სიმრავლე არს თივის სიბევრისათვის თევზი მცირედ და იგიცა კალმახი ყაზანჩი იყო ქალაქი მცირე, პალა კაციოსა და აბოთს შუა არს მთა აღბასი და იგი მთა არს სამძღვარი ქართლისა და ყარსისა ვიდრე თეთრ ციხედმდე და ტბამდე ტაშადანისა ხ~ აბოცი აოხრებული აღაშენა 90 მეფემან ვახტანგ და აწ ტყუჭ ჰყო შაჰნადირ სარწმუნოებით იყუნენ სომეხნი, კაცნი ჰაეროვანნი და ტანოვანნი ა~დ უშუჭრად მოსილნი ვ~ა ტაშირელნი გარნა ბრძოლასა შ~ა გამოცდილნი და ესენიცა მხდელნი ზეთისანი

აღწერად ბანისის ხევისა

ღ ყარაღაჯისა და ტაშირის მთის ჩდილოთ კერძი არს დბანისის ხეობა და მდინარე მაშავერი მიმდინარე მიშორის ხ იწოდა ქციი ს შერთვისათს მაშავერივე ქციას, და მაშავერად წოდებული ად გამოზდის კეჩუთის მთასა და მიდის აღმოსავლით და მიერთ- ჳს ქციას ნახიდურის ბოლოს ხ განჰყოფს ხეობასა ამას სამხრით მთა ყარაღაჯი და ლოქისა, აღმოსავლით მცირე მთა ბოლნისისა, ჩდილოთ მთა ლუკუნისა წავლილი აღმოსავლეთა- დ ვიდრე ნახიდურადმდე, დასავლით მთა კეჩუთისა და ბოლნი სისა ხ მთა კეჩუთისა და ბოლოლისა არიან უტყეონი და ხევთა შა არს არყნალნი და მთა ბალახოვანნი, შამბნარიანნი ყუავილ- ოვან წყაროაიანნი, აქა არს ყუავილი სუმბული ფერით სპეტაკი მსგავსი ნარისა და მიწასა ზა განრთხმული სურნელი ვა ჰამბარი და უმეტეს ფშოსანი და ეკლოვანი 94 მეფემან ვახტანგ მოილო სავარდესა შა ად არა ჰყო ნაყოფი ხ კეჩუთის მთასა შა არს ირემ- თა სიმრავლე და ნადირთა, აქა არს უდაბნო კლდისა გამოკუჭთილი ეკკლესია სენაკნი წმიდის დავით გარეჯელისაგან ქმნილი და აწცა მუნ არს მუნ არს ტბა ორ მოზანისა არა დიდი და უთეეზო ხ დბანისამდე მდინარის იმიერ მთასა შა დაბნებანი და ვა 1-34 სტრ., 6r

ვა ტაშირისა დავსწერეთ, ნაყოფიერი და პირუტყვითაცა ეგრეთი, ხ სარწმუნოებით უმეტესნი ქართველ ეწოდა სახელი ესე დაბნებთ გამო დაბანი, აქ დასხნა მის ჟამამდე ბუღა თურ- ქმან ოვსნი, მიერ ჟამითგან იყო ციხე ქალაქი (მის ჟამამდე არა ჰხსენებულნი) 83 შ-ეფის სკომონამდე, და ამან წარუხუნა ოსმალთა, და მიერით მოოხრდა არს ეკლესია დიდი უგუმბათო კეთილ შუჭნიერი მუნ არის უპისკოპოზი მწყემსი ტაშირისა, და დბანისის კევისა, ჰავით არს მშუჭნი, ად ზამთარს ცივი, ზაფხულ ცხელ უვენახო უხილო, შენობა მრავალი ად შემუსრვილი არს: აქა არს წყარო რლი დაამსხურევს ქქასა შირიმისასა, და დააყრევინებს სმითა, აწ შეაშენეს ყაფლანიანთა ციხე სიმაგრ- ისა თჳს ხ სამხრით ფინეზაურის კევი არს მომდინარე ლოქის მთიდამ ეგრეთითავე ნაყოფიერებითა, ვა ტაშირი და დბანისის კეობა, ხ დბანისის ქუჭმო ჩდილოთ კერძ ხინწის კევი, მას ქუჭით დაბა აბულმუხი, აქ ითხრების ლითონი რკი- ნისა, სპილენძისა, და ლაჟვარდისა ამას ქვეით სამხრიდამ მაშავერს, ერთჳს ბალიჭის კევი ლოქიდამ გამომდინარე, არს ვენახოვანი ხილიანი და ყითა ნაყოფიერი ად ლოქით, კერძოს ვითარცა კევი ქუჭით ერთჳს გეტის კევი და ქუჭშის კევი, გამოსდის ლუკუნს, ერთჳს ჩდილოდამ მაშავერს, ეგრეთითავე ნაოფიერ- ებითა, ქუჭშის ციხე არს მაღალს კლდესა ზა, თუალთა თჳს მშუჭნი წყარო კეთილი, მას ქუჭით კეობა კაზრეთისა, სამხრიდამ მოერთჳს მაშავერს გამომდინარე ლოქისავე, ესეცა მჰსგავსივე, ვა ხეობა ბალიჭისა, ყორანთასა არს უკკლესია სასვენნი ატოცის წის გიორგის ჯჳარისა სატრედოს მაშავერზედ შენი არს ჳიდი ქვთვირისა შჳდ თუალი წყალ დიდობისა თჳს აქა არს ჳალა ამას ზეით არს ჰსდის ველის მინდორი უწყლო, ად ნაოფიერი, ქცია მაშავერს შუა და მოუცადი მარცუალთა ბრინჯ ბამბას გარდა, ხ აკაურთას და ტანძიას ქვიტკირის შენ

ებულეზანი მრავალნი ა~დ მთასა ლუკუნისასა ამაღ უწოდა სახელი ესე **ზუკა** მახარებლის ეკკლესიისათვის რ~ლი დაშენებულ არს თხემსა ზ~ა მის მთისასა, და მის ქუჩემორე, **შონასტერი** წითელ ეკკლესია, წითლითქვით შენებულობისა თვის შუჭნიერი, გარემო შენობანი მრავალნი

წითლითა ქვთავე, ა~დ აწ ცარიელ არს: ჯანდირს არს მონასტერი ეგრეთვე, და აწ ცარიელი არს მთა

ესე ტყიანი ნადირიანი და მდინარე მაშავერი, თევზითა არა დიდითა სავესე ხ~ მთის კერძად [გზ-]

კალმახითა ხ~ დბანისს ქუჭით ქცამდე ფ~დ ნაყოფიერი ყ~ითავე ვენახ ხილითა თესლ-
[-**მარტალთა**] მრაცუალთათა მფრინველნი მრავალნი, გარეულნი, და შინაურნი ზამთარს თბილი და მშუენიერი, ზაფხულს შეზავებული, წყარონი ცივნი მშუჭნი, ჭალა ტყიანი ბალახნი და ყუავილნი მრავალნი:-

ღღწერა ზურტაკეტისა

ღ~დ ლუკუნის მთის ჩდილოთ კერძო, არს მდინარე ზურტაკეტისა, გამოსდის შამბიანის მთას, და მიერთვის ქციას, ხ~ განჰყოფს ჯეობასა ამას აღმოსავლით ქციის ხრამი, სამკრით მთაღ ლუკუნისა ჩრილოთ მთა კვრიკეთისა, და დასავლით მთა შამბიანისა ა~დ მთასა ამას შამბანი ეწოდების შამბ-ბალახ სიმადლისაგან ხ~ცხენოსანი კაცი და რქოსანი ირემი არა გამოსჩნდების, ა~დ არს მთა ესე მაღალი და ვრცელი ჩდილოდამ სამკრით 1-36 სტრ., 6v

მდებარებს მ~დის თოვლიანი, გარნა ყუავილებითა მრავალფერ მშუ-
ჭნვართა და წყართა შემკული, არს უტყეო, გარნა ჯევეთა არყნალნი, აქა არს ფუნდუკი თამარ მეფისაგან აღშენებული, ზამთარ მოგზაურთა თვის ხ~ სხუა არს ხევი ფუნდუკისა სხუა შამბიანისა, სხუა არყნალისა არყნალ შამბიანის ჯევე შუა არს წყარო შუჭნიერი რ~ლი მარმარილოთი აღაშენა 94 მეფემან

ზახტანგ, ხ~ ამ მთასა არს ირემთა სიმრავლე ჯოგ ჯოგათ, და ხროდ და სხუათა ნადირთაცა მოინადირა 94 მეფემან **ზახტანგ** მოკლეს დღესა ერთსა 180:

ხ~ არს დაბა ველსა ზ~ა ყარაბულახი შავი წყარო, ამიერ და იმიერ წყაროსაგან მდინარენი სავესე კალმახითა ა~დ სამკრეთის კალმახი არს შავი, და ჩდილოსი თეთრი და უკეთუ შთასუა ჩდილოსი სამკრით გაშავდების, და სამკრეთის წყლიდამ ჩდილოთ შთასმული განსპეტაკდების, და ამის სამკრით არს ციხე მაღალი, კლდის ზღუდით მოზღუდული წოდებული მუსის ყალად წოდებული ციხეს შიგან ჰსდის წყაროდ, და იმას ქუჭით ჰსდის ზურტა-

კეტა, ჩდილოთ აღმოსავლეთს შუა ხ~ ამას ეწოდა რადაბრაგანი და ყარაბულახს ქვეით ზურტაკეტას ერთვის საფიქლის ჯევი, აქა არს დაბა დიდი გომარეთი, ვითა მცირე ქალაქი, ზუსტაკეტასა შ~ა არა არს თევზი თვინიერ კალმახისა, და იგი მრავალი. კვირი-
კეთის მთას უწოდებენ, **უკლესიის** თვს, რ~ლი შენებულ არს თხემსა მთისასა წ~ის კვრიკესი და მთა ესე არს ტყიანი და ნადირიანი რ~ არა არს ჯეობასა ამას შ~ა ვენახნი ხილნი, თვინიერ მთის ხილთაგან კიდე და ნაყოფითაცა ეგრეთვე ვ~ა სხუანი მთის ადგილნი:

ღღწერა თრიალეთისა

ღ~ ზუსტაკეთის ჩდილოთ კერძოს არს თრიალეთი, და განჰყოფს თრიალეთს აღმო-
სავლით კლდე კრიდამ გამოკიდებული მცირე მთა, ლაკვისა, და მიდგმით ბედნერის მთისა სამკრით მთა ბედნერი და გამოკიდებული მის მთისა, რ~ლი მოადგების ქციას მდინარეს

კლდეისის დასავლით განმარტებით კვრიკეთის მთისა, ვე ქარვასლის ჯევის მთამდე ჩდილოთ მთა კლდეკრისა და ერჯევენისა ვე თორის მთამდე და ბაკულიანადმდე დასავლით მთად შავრაშეთი და ტბის ყურის გამჭრელი ხაზი. მთა ბარძიმისა და ფარავნის განჭრელი ხაზი ბოლოლის მთამდე. ხე ამ თრიალეთის საშუალსა ჰსდის მდინარე ქცია წოდებული, ანუ დაბის გამო ანუ კიდთა ქციის გამო რაოდენცა მტკიცე ქვიტკირი იყოს, მის გამო იწოდა, ესე გამოსდის შავრაშეთის მთასა გამოვლის ნარიანს თრიალეთს ქციის ხრამსა, და მიერთვის ხუნანს მტკუარსა და მდის ჰსდის აღმოსავლეთად, ხე თრიალეთს მოდის ნელიად, ხე ეძანს დახრამდების, და არს იმიერ, და ამიერ კლდე ქარაფი, და მაღალი მხარი 100 მჯარი მეტი სიგანით: ხე 180 მჯარი და მეტიცა ეძანს ქუჭით, და ახალ ქალაქს ზეით გარდმოდის ქცია მაღლის კლდიდამ ვითარცა ღარიდამ ძირს აქუს ტბა დიდი ამას ზემორე ვერ აღვალს ორაგულნი, და დიდნი თევზნი ანდ არს მას ზემორ კალმახი დიდნი და მცირენი მრავალნი, და გემოიანნი 94, მეფემან ვახტანგ მოინადირა ტბად ესე კირსაგლითა დაიპყრეს ორაგული თვნიერ კალმახისა და სხვათა თევზთა მას ერთს დღესა 83, ხე ესე თრიალეთი არს ზაფხულ ფედ შუჭნიერ 1-36 სტრ., 7r

ბალახოვანი ყუბავილოვანი წყაროიანი, სანადირო მრავალნი დიდთა ნადირთა, მფრინველთა და თევზთა არა არს აქა ტყე, ანდ ზიდვენ ერჯეენიდამ და ხმარობენ უმეტეს წივასა, მოსავლით

ვეა ტაშირი, გარნა ესე უმჯობესი მისი, თვნიერ აქლემისა პირუტყუნი მრავალნი ვენახი ხილნი და მტკბილნი, არა რად არს აქა, და მთის ხილნი მრავალნი ტკბილს მოიტანენ ბარიდამ შთასხმენ აქა, და დასდგების ღვინო კეთილი და გემოიანი ეძანს ზეით ერთვის ქციას ბეშკენაშენის ჯევი ჩდილოდამ გამოსდის ერჯევენისა, და კლდე კარის მთასა აღმოსავლით ბეშკენაშენისა არს ტბა ბარეთისა მცირე უთევზო გარემო მისა დაბნები ლაკვს მთამდე, მას ზეით ერთვის ქციას ჯევი ერან თურანისა, გამოსდის ერჯევენის მთასა, მოერთვის ჩდილოდამ ობატეს ქციას, მას ზეით ქციის კიდეზე არს უკვლესია გუმბათიანი წალკას დიდი კეთილ ნაშენი ჰზის ეპისკოპოზი, მწყემსი თრიალეთისა, ზეით კოხტა ცრიცის ჯევი სდის ერჯევენზე, და თორის მთასა მიერთვის ქციას, არწივანას თეზის ხრამსა შა არს მონასტერი კლდესა შა წის აბიზოს ნეკრესელის ქმნული და აწ არს, ცარიელ მას ზემორ საპონაურისა და ცხურისის ჯევი გამოსდის თორის მთას მოერთვის ქციის თეზის ხრამსა შა, პირს პირ კოხაჯის ჯევის ქუჭმო ერთვის ქციას ავლადის ჯევი, გამოსდის ხევღრმის ხრამსა, ესე არს ცივი ანუ მყინვარი, მას ქვემო ერთვის ქციას ხევი კარწახისა, გამოსდის უზნარიანს მოდის აღმოსავლეთად კარწახის ხევის შესართავს ქუჭით არს ციხე მოდამნახისა კვრიკეთის მთის ძირში, ჩდილოთ კერძ ქციის მდინარის პირს, ამის ზეით არს თრიალეთი, მოსავლით ვითარცა ტაშირი და დბანის ხევი აღვსწერეთ თაფლითურთ ჰყიდიან ესენიცა სელისაგან ზეთსა, ხე ტბა ფარავნისა არს დიდი, და თევზით სავსე, ანდ არა გემოიანი რე ზაფხულს ჰსდგების გარემო

მისსა მრავალნი არვენი, ჯოგნი მროწლენი, ხუასტანგნი, ქართლისა, და კახეთისანი და ნეხვ მისი გარდნარისაგან თოვლისა შესდგის ტბასა მას, და იტყუიან ამის გამო უგემურობასა

აქა არს წყარო, რომლისა სმით უკეთუ იყოს ვინმე მამდარ ფედ ანუ დაცონვილ მოადნობს სმითა ვეა ქონს ცეცხლი, კანდ ამ ტბას ერთვს წყარო შაორისა მდინარედ გამომდინარე კლდიდამ, და სავსე არს კალმახითა, ხე შაორის მთის თხემსა ზეა სდგას ციხე დიდროვანის

ლოდითა ნაშენი არს: კ~დ მთაჲ თავკუჭითილი ჳევ ღრმა, და საშუალ ფანვარნისა და ტბის ყურისა ბარძიმი და ჳიქიანი კ~დ არს შავნაბადი შაორსა და თავკუჭითილ შუა არა არს მთათა ამათ ზ~ა ტყე ანუ ხე გარნა ჳევთა მცირე არყნაღნი, ხ~ ნადირნი მრავალ, ირემი და არჩჳ ჯოგად, მშველი დათჳ, აქა არს კლდე ფიქალ ფიქალად და წყობილი, ვ~ა კაცთა ჳელითა, და ნაშენი მთის ძირიდამ თხემამდე, ა~დ რაჲ შედგების კაცი, ნადირი, თუ რაჲცა პირუტყვი თრთის და იძრვის დაბლიდამ მაღლამდე და არა დაირღჳვის ესრეთი კლდე შამბიანსა ზ~აცა არს მრავალი, ა~დ აქა უმეტეს უცხო უწოდებენ კარკნალსა, ტბა ტბის ყურისა არს წყალი ანკარა, სასმელად ტკბილი და შემრგო, გარემო ნაძვოვანი ტყიანი ბალახ ყუავილიანი და ფ~დ გემრიელითა ხ~ არიან კაცნი თრიალელნი, ვ~ა დბანის ჳეველნი სიმჳნე ჳაეროვნებითაცა ეგრეთნი გინა ესენი უმჯობესნი ყ~ითა:

1-33 სტრ., 7v

ადწერა ქციის ხრამისა

ღ~ მოდამნახეს ციხის ქუჭით არს ხრამი ქციისავე ნახიდურამდე მაღალი და განიერი ვითარცა დავსწერეთ ეძან ახალ ქალაქს შუათი ა~დ ესე უმეტეს მაღალი, და განიერი ტყიანი, ნადირიანი მფრინველიანი ვენახოვანი ხილიანი ახალ ქალაქიდამ ჳსდის ქცია სამჳრის დაბის ქციისამდე მოდამნახეს ქუჭით არს ვარდის უბანს მონასტერი უგუმბათო, შუჭნიერს ადგილს, მას ქუჭით ერთვის ქციას ჳევი კლდეისისა გამოსდის ბერდერის გამოკიდებულს მთასა ყორხებს არს ქუაბი კლდისა რ~ლი არს ზამთარ თბილი ვ~ა აბანო და ზაფხულს ჳსდის წყარონი კლდიდამ მას, წყაროს ჳყინავს და არს ყინული ფ~დ წმიდა და მრავალი ზიდვენ ზაფხულს მეფისათვის ამის დასავლით არს ციხე, და არა არს აქაცა ვენახნი და ხილნი; ამ ჳევს ქუჭით ქციაზედ არს ლიპარიტის უბანს, მონასტერი მცირე ფ~დ მშუჭნი და აწ არიან ორნი შონასტერნი ცარიელ, აქ ერთვის ქციას ჳევი ძველ გომარეთისა, გამოსდის კვირიკეთის მთას ესეცა არს უვენახო უხილო, ამის ქვემო არს დაბა ქცია მდინარის პირს, აქა არს მონასტერი ფიტარეთს შვენიერ [არს] ნაშენი გუმბათიანი, შუჭნიერს ადგილს ჳზის წინამძღუარი, მის ქუჭით ერთჳს ქციას ფოცხუჭრიანის ჳევი, ვენახიანი ხილიანი, მის ქციის კიდესა ზ~ა ციხე ხულუტისა, მის ქუჭით სამჳრით არს ციხე ბერი ქალისა კლდესა ზ~ა კლდითავე მოზღუდვილი შეუალსა და მაგარს ადგილსა, ქუჭმორ მისა ერთვის ქციას ჳე ვ ი ტორნისაგის ჳეობის მდინარე გამოსდის ბენდერის მთას მოდის სამჳრით ა~დ ჳეობა ესე არს ვენახოვანი ხილიანი ტყიანი ნადირ-ფრინველიანი მოსავლიანი გარნა ბენდერის მთის კერძოდ, ვ~ა სხუა მთის კერძნი ალაგნი ამ ჳევზედ სამღერეთს ზეით გჳანას არს მონასტერი მცირე, აწ ხუცის სამარს მას ქუჭმორე მის კ~დ მონასტერი ქციის ხრემსა შ~ა პირღებულს კლდე გამოკუჭითილი დიდითა შენობითა და ყ~ითა შემკული, მუნ ჳზის არქიმანდრიტი, იტყვიან თამარ მეფის ქმნულსა და ქუჭმო მის არს ციხე ორბეთი, აწ წოდებული სამშვილდედ, რ~ლი აღაშენა ქართლოს, და პირველმან მეფემან ფარნაოზ ჳყო საერისთოდ, და ქალაქი ა~დ იყო 83 მეფის სჳმონისამდე ქალაქი არს ფ~დ მაგარი, სამჳრით უდის ქცია ჩდილოთ უდის ჳივჳივა საშორისსა ზ~ა არს გარდავლებული ხრამით ხრამამდე ზღუდე განიერი და მაღალი კ~დ გარე მის ქალაქისა ზღუდე გარდავლებული დიდროანითა ლოდითა: ციხესა შ~ა აღაშენა ეკკლესია გუმბათიანი 32 მეფემან მირდატ, შემუსრა ლანგ თემურ შ~დ კ~დ ოსმალთა, ზაფხულ არს ცხელი ზამთარ ცივი, ა~დ შვენიერი და კეთილ

ჰაოვანი ამის ძირს ქციის პირს, არს მონასტერი მცირე აწ ხუცის-ამარ ხ[~]
ქციის ხრამი აქ არს სიმაღლით 200 მწარი, და მეტიცა 560 განით ხ[~]
1-34 სტრ., 8r

ჭივჭივის ხრამი 200 მწარი ა[~]დ ჭივჭავისა ზ[~]ა არს კლდე სპეტაკი და მისგან
სცვვა ბროლი გათლილი კუთხედ მწვეტი ორ კერძოვე ჭივჭივის წყალი ჰსდის ბენდერის
მთასა, და მოსდის სამწრით, ხ[~] ესე არს ვენახოვანი, ხილიანი ა[~]დ მთისკენ არა, ამის
სადინს არს ნადარბაზევი თამარ მეფის ნასასახლევი, აქა არს ტბა მცირე ლულუფრისა
გარნა კიდე მას შ[~]ა არა რაა ხ[~] სამშვილდეს ქვემოთ ქციის ხრამი ნახიდურამდე უმეტეს
განიერი, აქ ნაყოფიერებს სხ[~]ათა ადგილთაგან მეტათ ბროწეული, ლეღვი, ზეთისხილი,
და სხ[~]ანი ხილნი განაღამცა ზამთარ არს თბილი, და ზაფხულ ფ[~]დ ცხელ, რ[~] ზამთარს შეშა
არა

უქმს; ნახიდურს ქჭმით ჰსდის ქცია გაშლით მიხდორსა ზ[~]ა გარნა კბოდე ფლატიანსა
იმიერ და ამიერ, ა[~]დ ხრამთა ამათ შ[~]ა არიან მრავალნი ქაბანი კლდეთა მაღალთა, გარნა
გამოკუჭთილნი სახიზრად, ვიეთნი აწ კაცთაგან მიუსჭლელნი არიან, და მას შ[~]ა
ფუტკარნი მრავალნი, რომლისაგან გარდმოედინებიან თაფლნი: კ[~]დ არს ქციასა შ[~]ა
თევზთა სიმრავლე ფ[~]დ და გემოიანი, პირუტყუნი უამრავნი ამიერ და იმიერ დაბნებიანი
ხ[~] ხრამის კიდესა ზ[~]ა რ[~]ნიცა დაბანი არიან, არა არს მუნ ვენახნი და ხილნი, ხ[~] ჩდილოთ
კერძ ხრამსა შ[~]ა აკეთებენ მცირედ აბრეშუმს ფ[~]დ, არს აქა მფრინველთა სიმრავლე შინაურ
გარეულთა

და უფროს კაკაბთა: ნახიდურს ქჭმით, ამიერ და იმიერ კიდესა სახლობენელნი
მაჰმადიანნი, მოხარკენი და მოლაშკრენი მეფისა ა[~]დ ბაიდრის სულთანი, რ[~]ლი დასხ[~]ნა
შასეფიმ ავლავარს ქჭმით ნაჯბადიმანდე, და ეკკლესია ნაზარა სოფლამდე; ხ[~]
ადგილსა ამას კ[~]ლ ეწოდებოდა წყალთა შუა, ხ[~] აწ ბაიდარი, ა[~]დ არს ფ[~]დ ნაყოფიერი,
ადგილი ესე ნაყოფიერებს ყ[~]თა მარცხ[~]ალთა, თესლთა, ხილთა, წალკოტთა და მტილთა
და მრავალთა აბრეშუმთა: აქა არს მრავალნი პირუტყუნი აქლემიდან თხამდე, ყ[~]ნი
ფრინველნი გარეულ შინაურნი ყ[~]ნივე აურაცხელნი და ფრინველით სანადირო
წარჩინებული ყ[~]თაგან ხ[~] ნაჯბადინს ქჭმით არს ხუნანი, აღმოსავლით და ჩდილოთ
მტკუარი, და სამწრით ქცია, აღაშენა ციხე-ქალაქი ქართლოს კ[~]ლ ეწოდა მტკუარის
ციხე, შ[~]დ ხუნანი, და აწ მამადიანი უქმობენ ქალის ციხე(რ[~]ლ არს ყიზეყალა)
დაბის გამო კ[~]ლმან ჟ[~]ეფემან ჰყო საერისთოდ. ვინაძთგან იყო ქალაქი და ციხე იყო
აქამომდე:-

ღღწერა ალგეთის მდინარისა

ღ[~] აქა არს ნახიდვარი, ამის გამო აღაშენა 89 მეფემან როსტომ ხიდი ქვიტკირისა
დიდი და შვენიერი, რ[~]ლისა სჭტსა შ[~]ა არს, სახლი შუჭნიერი მჭვრეტი ამიერ
და იმიერ, მდინარისა სივრცე კიდისა 10 მწარი აქათ და იქით ქციის კიდესა ფუნდუკნი
დიდნი და კეთილნი თლილის ქვისანი, ხუნანის ველსა შ[~]ა არა იყო ნაყოფი უწყლოობით
94 ჟ[~]ეფემან ჴახტანგ გაიტანა რუმ ქციისა ნაჯიდურის ბოლოდამ და აღაშენა
დაბნები, და ნაყოფიერებს ფ[~]დ

ხუნანის ჩდილოთ, კერძოდ ერთვის მტკუარს დასავლით

მდინარე ალგეთი, გამოსდის კლდე-კარს, და მასდის აღმოსავლეთად, ხ[~] იმზღურების
მდინარე ესე აღმოსავლით, მტკურით სამწრით, ლომთა გორით, და აწ მარნეულის
1-35 სტრ., 8v

გორის აღმოსავლეთად გულთაფამდე დასავლით ამისივ გორის წასრული

წრათის თავამდე, მიწვენილი სამეზამდე და მისრული ბენდერის მთამდე და ბენდერი ლაკვის გორამდე, ჩდილოთ გორა კუმისისა მტკუარიდამ მიყოლით კოჭრამდე, განვლის სამადლოს და სახლნარს და მიადგების დიდგორს და მერმე მთა დიდგორი, და ერიქალისა, და მიადგების კლდეკარს; დასავლით კლდე კარის გამოკიდებული ლაკვის გორა, მიდგმით ბენდერისა: ხ~ კლდე კარი აღაშენა ზიპარიტ ბაღუაშმან, და არს მაღალს მთის კლდესა ზ~ ა ციხე, ამ მთას გამოსდის ალგეთი, არა არს უწყებული რით ეწოდა ალგეთი ქუჭმით ამისა ერთვის ალგეთს საყავრის ჳევი, გამოსდიან კლდე კარს, ამათ უწოდებენ კლდეკარის სოფლებად ქუჭმორე ამისა არს მანგლისი, ჴკვლესია გუმბათიანი, აღაშენა დიდმან სოსტანტინემ მირიან მეფის ჟამს, და დაასვენა აქა ფერჯის ფიცარი უფლისა რ~ ლი არა ოდეს შემუსრვილ არს სამჯრით გუმბათსა შ~ ა არს მაჰმად ლომსა ზ~ ა მჯდომარე დახატული იტყვიან მის გამო მაჰმადიანთა არა შეუმუსრავთ ჳზის გორგასლისაგან დასმული ეპისკოპოსი, მწყემსი ალგეთის ხეობისა და ქციის ზემოთისა თრიალეთამდე, მანგლისს ქუჭმით ერთვის ალგეთს ხევი კველთუთისა გამომდინარე დიდგორის მთით, ქუჭმირე ამისა ერთვის ალგეთს ლაკვის წყალი, სდის ლაკუას ერთს წყაროს, ერთი საწისქვილო, ა~ დ ადგილი ლაკვისა არს შუჭნიერი ვ~ ა თრიალეთი კ~ დ ქუჭმით ამისა ერთვის ალგეთს დუალთა ღოლოვნის ხევი, გარნა პატივანს ზეით კლდე კარ დიდგორამდე, არა არს ვენახნი, და ხილნი, ა~ დ ვითარცა მთის ადგილნი აღვსწერეთ მოსავლითა, გარნა არს ტყიანი ნადირიანი, პატივანს ქუჭმო არს ლოდი რ~ ლიცა გუალუასა უკეთუ გარდააბრუნო იქმნების წვიმა: ქუჭმო ამისა ჳსდის ალგეთი, ჩდოლოდამ სამჯრით ერთვის საშუალს გუდარეხის ჳევი, ხ~ გუდარეხს არს მონასტერი უგუმბათო ბენდერის მთის ძირს ფ~ დ შუჭნიერი და შუჭნიერს ადგილს მრავალნი შენობანი მუნ ჳზის წინამძღვარი მას ზემო მისა ბენდერის მთისკენ არს ციხე და ადგილი კლდოვანი კლდითავე მარგარნი ჴჭმო ამისა ალგეთს ერთვის ამლივის წყალი, თავვიდამ ჳსდის, სამჯრით ხ~ ბუჟღულეთს ქვემო იწყებს ალგეთი აღმოსავლეთით დინებასა და ტბისის უკ~ ნ ჩდილოთ კერძ არს ციხე ბირთვისი კლდესა ზ~ ა შენი და გარემო კლდითა მოზღვდვილი ეჯნახევარ, ოდენ და შეუალი, და დიან მის შ~ ს წყარონი: ჩხიკვეთის სამჯრით არს ეკლესია სამებისა, წმიდის გიორგისა მაღალს გორასა ზ~ ა ნაშენი ფ~ დ საკვრველი რ~ დიდროვანითა ლოდითა შენი რ~ ლი კაცთაგან არა შესაძლებელ არს მისი ქმნა, რ~ ლი ავლია ზღუდედ, ძირს მისსა არს წყარო დიდი და ფრიად კარგი, ძველათ იწოდა გმირთ ნაკვეთი, და იყო ციხე ხ~ აწ ეკვლესია, ქუჭმით ამის ერთვის ალგეთს ჳევი საღირაშენისა, გამოსდის სხალნარს, და მოსდის სამჯრით ამას ერთვის ხევი ზრბითოშითისა, მას ზ~ ა არს მონასტერი საძელისი 1-39 სტრ., 9r

ზევით ამის ზორბითის ჳევიზედ მაღალს კლდეზედ არს ჴკვლესია ორბეთი, ხ~ სად ერთვს ალგეთს

ჳევი ესე მუნ არს ციხე ფარცხისი, ფარი ბირთვსის ციხისა ხ~ აწ შემუსრვილი: ამის წარ-სამჯრით არს წინწყარო ქალაქი მცირე, მოსავლიანი, კეთილ ჳაოვანი, მაღალს ადგილზედ მდგო-

მი, აქა არს წყარო, უკეთუ მით მოჰხარშო მარცუალნი რ~ ლნიმე, და დღეთა შენთა ჳხარშო ვერა ოდეს მოხარშავს, გარნა სასმელად და საჯმარად კეთილი, ფარცხის ქუჭმით ერთვს ალგეთს

ვევი მოგვისა გამოსდის სხალნარს მოდის სამჭრით კ~დ ქვემო ამისა ერთვის ალგეთს
ვევი ასურეთისა, გამოსდის სამადლოს, სამადლო იწოდების მუნ ფუნდუკისათვს მოსდის
ვევი ესე სამჭრით: **ყ**იკეთს ქუჭმო ვევისა შ~ა არს მონასტერი კაბენისა ყოფილ არს
შესაკრებელი დედათა გუმბათიანი შუჭნიერი, აწ არს ხუცის სამარ, აღაშენა მეფემან
თამარ: სამჭრით მას ზემორ არს ციხე აზეულასი, და აწ კოჭრისა თხემსა ზ~ა კლდისასა ამ
ციხის

სამჭრით არს სასახლე მეფისა კოჭორი, რ~ლი აღაშენა 89 მეფემან როსტომ, ა~დ უმეტეს 91
მეფემან

გიორგი და 94 მეფემან ვახტანგ, აქა სდგებოდნენ მეფენი ღოუბნის ვევი გამოსდის კოჭრის
ციხის გორას, და ერთვის ასურეთსხევს ასურეთის ხევს ქუჭმით სამჭრით არს დურნუკი, აქა
არს

კარკნალი და დარანნი დიდნი; მჰსგავსადვე მარნეულს; სადა არიან აფთარნი მრავალნი.
მარნეულს არს ნაციხუარი, მის გამო იწოდა ძველათვე ლომთა გორა მის სამჭრით არს დაბა
და **უ**კვლესია და გარდამეტებული სიციხისათვს ჯოჯოხეთად წოდებული, აქ ითხრების მიწა
და ჯდიან გორჯილას; ხ~ ალგეთს მსახლობლის ბარათიანთაგან ეწოდების ამ ადგილთა სა-
ბარათიანო აწინდელს ჟამსა თვნიერ დბანის, ვევისა, თრიალეთისა ტაშირისა და სომხითისა
ხ~ ალგეთს შესართავის ჩდილოდ იაღლუჯამდე მტკჭრის პირს სახლობენ ელნი მაჰმადიანნი
მთესველნი ბრინჯისა, ბამბისა, და ყ~ლისა თესლ მარცჭლისა აკეთებენ აბრეშუმსა, მოხარკენი
არიან

მეფისა სავსენი ყ~ითა პირუტყვითა საყალტუთნის დასავლით არს იაღლუჯის მთა უტყეო
და უწყლო, და სადაცა ჰსდის წყარო მცირე, იგიცა მწარე და მლაშე ა~დ არს ფ~დ ბალახოვანი
ზამთარ ზაფხულს მოუკლებელი რ~ლსა ზ~ა იზრდებიან არვენი მროწლენი, ჯოგნი და
აქლემნი, აქა იპოვების მსგავსი იამანის ქუჩისა დიდი და მცირე მრავალ ფერნი

აქა არს კ~დ ბალახი კალია რ~ლის ძირს დასწუჭნ, და ნაცრითა მისითა ადუღებენ საპონსა
უმჯობესესა კ~დ ჰემარობენ სხუა ფერცა ამის მთის დასავლით ხომაგერმას იქით არს
ორბის ციხე ველსა ზ~ა ხ~ აწ შემუსრვილი, და ამის ჩდილოდ კერძ არს ტბა კუმისისა მლაშე
შესდის წყარო კოდის, კ~დ ერთვს კოჭრისა, და გოდელისის ვევის წყალი, ამ ტბის დასავლით
არს კუმისი, დაბა დიდი ვენახოვანი ლელჯანი ბროწეულიანი ხილიანი, ამის მინდორსა შ~ა
მოვალს ყ~ნი თესლნი ბრინჯ ბამბასა, გარნა კანაფი უმუშაკოდ ჰსცენდების

კუმისის თავს კლდესა შ~ა არს გამოკუჭითილნი ქუაბნი კუმისის აღმოსავლეთით არს
თელეთები მტკჭრისაკენ, მუნ **უ**კვლესია წ~ის გიორგისა სასწაულთმოქმედი, მტკჭრის
კიდებზედ არს ჭალა ყურყუთა, და აწ სონღალული წოდებული, ნაყოფიერი ყ~თავე ამ ჭა-
ლიდამ იაღლუჯამდე და კუმისის ტბამდე, და მტკჭრამდე არს მინდორი დიდი აწ
წოდებული სარვანისა მეფედ აქლემთა დგომისათვს, უწყლოობით უნაყოფოა:-

ღღწერა სკვირეთის მდინარისა:-

ღ კოჭრის ჩდილოდ კერძ არს სკვირეთის მდინარე, აწ წოდებული ვერედ, გამოსდის
დიდ გორის მთას, მოდის აღმოსავლით ერთვს მტკჭარს დასავლიდამ ტფილისის ჩდი-
ლოდ კერძ შესართავსა ზ~ა არს ლურჯი მონასტერი და ჯეობა ესე დიდგორის კერძო არს
უვენა-

ხო უხილო ვანათამდე ვანათი არს თავისა მდინარისა ამის ზამთარ ზაფხულის გასაძლისი
1-35 სტრ., 9v

ნადირით ფ~დ სავსე, და კეთილ სანადირო მთასა მისსა ქუჭმით მისსა ვენახოვანი ხილიანი
ტყიანი კ~დ ნადირიანი მფრინველიანი, ვანათს ქუჭით არს ციხე წუჭრისა სამჭრით

აქავს ჳევი გელიყარისა ქუჭმო მის წედულებს ერთჳს ვერეს ჳევის და ამ ჳევის თავს მთაში ჩდილოთ არს ციხე ლასტისა, ქუჭმით სამჳრით ყ~დ წმიდის მონას-ტერი, ბეთანია გუმბათიანი მაგარს ადგილს, თამარ მეფის აღშენებული აწ ხუცის ამარ, მუნ ერთჳს ჳევი ვერეს სამადლოდამ ამას ზ~ა არს რკინის ციხე უქჳტკირო კლდი-საგან მოზღუდვილი, ქუჭმით ამისა არს ახალ დაბა და მის დასავლით უძო ეკკლესია წმიდის გიორგისა მაღალს გორასა ზ~ა მჭურეტი კოჳრისა, და ტფილისისა ა~დ არს ჳეობა ესე ფ~დ

მაგარი, მოსავლით და პირუტყვით შემკული, გარნა სეტყუად იცის ხშირად; რ~ მოადგს დიდგორი ხ~ მთა დიდ გორისა არს, მაღალი და თხემთა უტყეო; ხ~ კალთათა ტყიანი ბალახ ყუავილითა, და წყაროებითა შემკული და ფ~დ მარგებელი; რ~ ცივებით გაყვითლებულ-

მან, უკეთუ სუას და დაიბანოს მით პირი, მყის განიკურნების. იყო ძველად სადგური მეფეთა ზაფხულს, აწ არს მეფეთა ცხენთა საბმური, ზაფხულს, არს მრავალი ადგილთა მჭურეტიელი, ა~დ ამის ჩდილოთ კერძი, მეოთხე სადროშოსი, ხ~ სამხრით კერძი ამის სადროშოსი, და პირის პირ, სამხრით მთად ბენდერისა ეგრეთვე ტყიანი, და ბალახ ყუავილოვანი

წყაროიანი, და თხემთა უტყეო და თრიალეთისაკენ ს~დ უტყეო, ხ~ ესე რ~ლი აღვსწერეთ ძველად

არს ორ საერისთოდ:-

ღარდაბანისა და გაჩიანის საერისთონი

ა~ გარდაბანი არს სამზღვრით, აღმოსავლეთით მტკუარი და ხუნანის განმართვეთ, ბერდუჯის

აღმოსავლეთის მცირე მთა სამჳრით შულავერისა, ჳაპალისა და ბოლნისის გორაები, ჩრდილოთ

მტკუარით ტფილისის გორაები, ტაგნაგეთამდე დასავლით ჳევი ასურეთისა, წინწყაროს გამომართვეთ ნახიდურამდე, და ბოლნისის მცირეს მთამდე. იწოდების ქართლოსის მის გარდაბანის გამო, რ~ლსა მისცა დედამან თჳსმან, და ამან

უწოდა სახელი თჳსი, ამასვე უწოდეს შ~დ აგარანი შ~დ განდგომისა გრიგოლი მთავრისა, ამას დეადუა გრდანი ლილო, და მარტყოფი, და იწოდებოდა ესენი გარდაბანად და არს, საერისთო ხუნანისა, წინარე თქმული გარდაბანი, სომხითი ბერდუჯის მდინარისა ტაშირი და ბამბაკი:

ღ~ მეორე საერისთო სამშვილდისა არს საბარათიანო, დბანის ხევი სკჳრეთი, თრიალეთი, რ~ლი იყო წილი გაჩასი, გარდაბანოს ზეთით, ამან აღაშენა ქალაქი გაჩიანი, იყო ესე ძე ქართლო-

სისა, რ~ლსა მისცა დედამან ორბის ციხე და სკჳრეთიდამ ვ~ე ფარავნამდე, და აზოცის თავამდე და განყოფილებადმდე იყო ესრეთ საერისთოდ, ა~დ უწოდებდნენ დღემდე სომხითსა

ცა თჳნიერ თრიალეთისა [აქ] ორად საერისთოდ: რ~ ვინადგან ხოსროვანთა შ~დ დაიპყრეს ბაგრატ მეფისამდე სომხითის მეფეთა ადგილნი ესენი, ვ~ა მოგვთხრობს ცხორებაო ამისთვის უწოდეს სომხითი ხ~ აწინდელს ჟამსა იყო ერთ სასპასპეტოდ

ვიდრემდის შეიცვალეზოდნენ:-